

Förändringar över tid i begreppet statslöshet

Mariam Hassan

Statslöshet är ett omtvistat begrepp. När det brukas kan innebörden variera. Begrepp är föränderliga och innebörden varierar ofta över tid. Hur statslöshet som begrepp används i olika kontexter och historiska perioder är intressant för att förstå vad som inkluderas i begreppets extension.¹ I internationell rätt är utgångspunkten att människor ska ha en nationalitet eller ett medborgarskap för att få sina rättigheter tillgodosedda.² Detta är problematiskt för statslösa, som inte har en nationalitet eller ett medborgarskap. Därmed är det av intresse att undersöka vilken innebörd statslöshet har i internationell rätt för att få en förståelse för vem som kan anses vara rättighetslös.

¹ Kurunmäki, Jussi, "Begreppshistoria", i Bergström & Boréus (red.), *Textens mening och makt: metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*, Studentlitteratur, Lund, 2012, s. 177–180, 183.

² Weis, Paul, *Nationality and Statelessness in International Law*, 2., rev. ed., Sijthoff & Noordhoff, Alphen aan den Rijn, 1979, s. 97, 116.

Denna artikel fokuserar på vilken innebörd begreppet statslöshet har och hur begreppet användes under perioderna 1952–1954 och 2014–2015 för att sedan jämföra resultaten från perioderna. Syftet är att visa hur begreppet statslöshet har förändrats över tid och hur detta påverkar statslösas rättigheter. Med detta belyses att mänskliga rättigheter är falskt universalistiska och att medborgarskap och nationalitet är avgörande för anspråk på mänskliga rättigheter. Min undersökning bidrar till en ökad förståelse för problematiken med att statslösa som är utan nationalitet eller medborgarskap inte har en korresponderande part med en skyldighet att infria deras rättigheter. Fokus ligger på att statslösa ska erhålla en nationalitet för att få sina rättigheter infriade.³

Statslöshetsbegreppets innebörd och förändring över tid utifrån ett kosmopolitiskt perspektiv

I artikeln används Jussi Kurunmäkis tolkning av Reinhart Kosellecks begreppshistoria som metod för att uppnå en förståelse för vilken betydelse begreppet statslöshet har haft i internationell rätt över tid. Som underlag analyseras dokument publicerade av International Law Commission under 1952–1954 och dokument publicerade av UNHCR under 2014–2015. De två metodologiska verktygen som används är synkron analys och diakron analys enligt Kosellecks begreppshistoriska metod. Dessa analyser har genomförts utifrån två perspektiv: semasiologisk och onomasiologisk analys.⁴

Undersökningen tar avstamp i Niamh Reillys intersektionella kosmopolitiska feministiska perspektiv som kompletteras med Hannah Arendts teori om statslöshet. Enligt Reilly är mänskliga rättigheter falskt universella. Infriandet av mänskliga rättigheter sker ineffektivt då de är

³ Alice Edwards, 2014, ”The meaning of nationality in international law in an era of human rights”, i Edwards & Waas (red.), *Nationality and Statelessness under International Law*, Cambridge University Press, Cambridge, 2014, s. 41–42.

⁴ Kurunmäki, 2012, i Bergström & Boréus (red.), s. 181–182.

tolkade utifrån ett manligt perspektiv och skyddar det män är rädda att förlora i en statlig kontext. Stater är inte lämpade att infria mänskliga rättigheter om de inte arbetar kontextbaserat.⁵ Enligt Arendt exkluderas statslösa genom existensen av nationalstater, då statslösa inte har en korresponderande part som kan implementera deras rättigheter. De exkluderas också av begreppet mänskliga rättigheter och antagandet att alla människor har rättigheten till rättigheter genom att vara människor och att mänskliga rättigheter på så vis är universella.⁶

Nationalitet, statslösas och staters rättigheter och skyldigheter

I de tre rapporterna av International Law Commission från 1952–1954 som ligger till grund för konventionerna om statslöshet används begreppet nationalitet i samband med begreppet statslöshet.⁷ Det används dessutom som ett asymmetriskt motbegrepp till begreppet statslöshet. Detta

⁵ Reilly, Niamh, "Cosmopolitan Feminism and Human Rights", *Hyppatia: A Journal of Feminist Philosophy*, 2007, vol 22, nr. 4, s. 108-198.

⁶ Arendt, Hannah, *Totalitarismens ursprung*, Diados, Göteborg, 2016, s. 361–363, 388, 390, 392, 394–395 och Arendt, Hannah, *The Origins of Totalitarianism*, Harcourt, Brace, New York, 1951, s. 267–270, 272, 276, 279, 283, 290.

⁷ Extract from the Yearbook of the International Law Commission, *Report on Nationality, Including Statelessness by Mr. Manley O. Hudson, Special Rapporteur*, 1952, vol. II, A/CN.4/50, [hämtad 10 april 2018], s. 165 och Extract from the Yearbook of the International Law Commission, *Nationality, including Statelessness – Report on the Elimination or Reduction of Statelessness by Roberto Cordova, Special Rapporteur*, 1953, vol. II, A/CN.4/64, [hämtad 10 april 2018], s. 167–168 och Extract from the Yearbook of the International Law Commission, *Report of the International Law Commission Covering the Work of its Sixth Session*, 3 28 July 1954, Official Records of the General Assembly, Ninth Session, Supplement No. 9, 1954, vol. II, A/CN.4/88, [hämtad 10 april 2018], s. 140–173.

exemplifieras genom att statslöshet behandlas utifrån begreppet nationalitet i rapporterna genom att fokus ligger på hur nationalstater bör begränsa eller bredda olika kodifieringar gällande nationalitet för att fler människor ska få en statlig nationalitet.⁸ Människor med en statlig nationalitet har en rättslig status och på så vis finns det en korresponderande part som kan infria deras mänskliga rättigheter. Detta innebär att människor måste erhålla en rättslig status för att stater ska infria deras rättigheter, vilket styrks av Foster och Lambert.⁹ I och med detta menar Edwards att fokus i internationell rätt ligger på procedurrättigheter och inte på det faktiska innehållet i att erhålla rättigheter.¹⁰ Alltså behandlas statslöshet utifrån erhållande av nationalitet, istället för att statslösa ska få sina rättigheter som människor.¹¹ Detta är enlighet med Arendts teori om att människors rättigheter enbart infrias om de har en rättslig status, i detta fall nationalitet.¹²

Erhållande av nationalitet för att erhålla mänskliga rättigheter exemplifieras ytterligare i rapporterna genom att de facto statslösa inkluderas i begreppet nationalitet istället för statslöshet då de anses ha en nationalitet även om den är ineffektiv.¹³

Jus soli och *jus sanguinis* är två principer som finns i statslöshetsbegreppets semantiska fält. Principerna utgör, som Edwards och Weis skrev, en koppling

⁸ Extract from the Yearbook of the International Law Commission, 1952, s. 140–148.

⁹ Michelle Foster & Hélène Lambert, “Statelessness as a human rights issue: A concept whose time has come”, *International Journal of Refugee Law*, 2016, Vol. 28, No. 4, 564–584, s. 567, 574.

¹⁰ Edwards, 2014, i Edwards & Waas (red.), s. 41–42.

¹¹ Ibid. s. 41–42.

¹² Arendt, 1951, s. 267–269, 276, 279, 283.

¹³ Extract from the Yearbook of the International Law Commission, 1952, s. 16–17 och Extract from the Yearbook of the International Law Commission, 1953, s. 169 och Extract from the Yearbook of the International Law Commission, 1954, s. 147.

mellan stat och individ.¹⁴ *Jus soli* innebär att om ett barn föds inom en stats territorium så har barnet en koppling till staten. *Jus sanguinis* innebär att ett barn kan få sina föräldrars nationalitet då de har en koppling till staten.¹⁵ Detta fokus på nationalitet och koppling till stater exkluderar människor, enligt Arendt, eftersom det inte är alla människor som har en koppling till en stat.¹⁶ Detta innebär enligt Reilly att falsk universalism råder då mänskliga rättigheter inte är anpassade för alla.¹⁷

Genom att undersöka kvinnors nationalitet kan man få en förståelse för den diskriminering av kvinnor som finns i statslöshetsbegreppets semantiska fält. Kvinnors nationalitet är inte lika omfattande som mäns nationalitet vilket kan påverka även deras barn. Detta exemplifieras i två situationer: att kvinnor kan bli berövade sin nationalitet vid giftermål och att vissa stater har lagstiftat så att barn inte kan överta sin mammas nationalitet. Dessa situationer kan leda till statslöshet vilket i sin tur innebär att det finns en ökad risk för kvinnor att bli statslösa och bidra till att statslöshet går i arv.¹⁸ Även om detta är inkonsekvent med internationell rätt, vilket Weis stipulerar, så är det en del av begreppets innebörd då detta är en anledning till varför statslöshet finns.¹⁹ Enligt Reilly sker detta eftersom inget kontextbaserat arbete har gjorts vid

¹⁴ Edwards, 2014, i Edwards & Waas (red.), s. 16 och Weis, 1979, s. 239.

¹⁵ Extract from the Yearbook of the International Law Commission, 1952, s. 7 och Extract from the Yearbook of the International Law Commission, 1953, s. 170-175 och Extract from the Yearbook of the International Law Commission, 1954, s. 164–165.

¹⁶ Arendt, 2016, s. 371, 373 & Arendt, 1951, s. 268–270, 272.

¹⁷ Reilly, 2014, s.180–184.

¹⁸ Extract from the Yearbook of the International Law Commission, 1952, s. 15 och Extract from the Yearbook of the International Law Commission, 1953, s. 174-175 och Extract from the Yearbook of the International Law Commission, 1954, s. 163-169.

¹⁹ Weis, 1979, s. 116.

skapandet av mänskliga rättigheter, utan de har tolkats utifrån ett manligt perspektiv och skyddar därför framförallt män i en kontext av stater.²⁰

Berövande av nationalitet finns i statslöshetsbegreppets semantiska fält. Stater kan beröva människor deras nationalitet kollektivt eller individuellt. Detta kan leda till statslöshet om det inte handlar om erhållande av dubbel nationalitet.²¹ I rapporterna uttrycks det som att berövande av nationalitet bör begränsas. Detta innebär dock att vissa former av berövande av nationalitet får ske i enlighet med internationell rätt, vilket Weis också har fastslagit.²² Detta innebär i sin tur att statslöshet är accepterat om människor berövas sin nationalitet av stater i enlighet med nationell lagstiftning, vilket styrks av Weis.²³ Detta är accepterat då lagstiftning gällande berövande av nationalitet inte anses vara arbiträr.²⁴

Statslöshetsbegreppets innebörd 2014–2015

Dokumentet *Global Action Plan to End Statelessness* utfärdat år 2014 av UNHCR innehåller en global handlingsplan som lägger grund för ett ramverk med verktyg som stater kan anamma för att eliminera statslöshet inom tio år.²⁵ *Update on Statelessness* från 2015 diskuterar relevansen av att reducera

²⁰ Reilly, 2014, s. 185.

²¹ Extract from the Yearbook of the International Law Commission, 1952, s. 15, 18 och Extract from the Yearbook of the International Law Commission, 1953, s. 185 och Extract from the Yearbook of the International Law Commission, 1954, s. 142.

²² Extract from the Yearbook of the International Law Commission, 1953, s. 185 och Extract from the Yearbook of the International Law Commission, 1952, s. 126.

²³ Weis, 1979, s. 125–126, 168.

²⁴ Extract from the Yearbook of the International Law Commission, 1952, s. 21.

²⁵ UN High Commissioner For Refugees (UNHCR), *Global Action Plan to End Statelessness*, 4 November 2014, tillgänglig på: <http://www.refworld.org/docid/545b47d64.html> [hämtad 10 april 2018], s. 2.

och förhindra statslöshet och sammanställer utvecklingen med arbetet för reducering och förhindrande av statslöshet.²⁶

Statslöshetsbegreppets asymmetriska motbegrepp i ovanstående dokument är nationalitet och medborgarskap. Detta exemplifieras genom att statslöshet behandlas utifrån begreppet nationalitet och medborgarskap. För att eliminera statslöshet krävs alltså ett erhållande av nationalitet och/eller medborgarskap.²⁷ Detta innebär att statslösa som personer utan medborgarskap/nationalitet och därmed utan de rättigheter som erhålls genom nationalitet/medborgarskap, vilket stöds av Arendts teori.²⁸

Principerna *jus soli* och *jus sanguinis* finns i statslöshetsbegreppets semantiska fält även i dessa dokument. Detta innebär att statslösa inte har en koppling till en stat i ett normativt avseende, vilket Edwards styrker.²⁹

Det finns dock människor som är statslösa även om de har en koppling till en stat, av diskriminerande grunder.³⁰ Alltså innefattas mer än enbart brist på koppling till en stat i begreppet statslöshet. Diskriminering är ett begrepp som finns i det semantiska fältet. På grund av diskriminerande lagar, bland annat könsdiskriminerande sådana, föds fler barn statslösa och kvinnor har en ökad risk för att bli statslösa.³¹ Det innebär att statslöshetsbegreppets extension innefattar bland annat diskriminering mot kvinnor.³² Detta kan förklaras utifrån Arendt genom att utgångspunkten är en internationell ordning av

²⁶ UN High Commissioner For Refugees (UNHCR), *Update on statelessness*, 3 June 2015, EC/66/SC/CPR.11, tillgänglig på:
<http://www.refworld.org/docid/560506b1b.html> [hämtad 10 april 2018], s. 1.

²⁷ UN High Commissioner For Refugees (UNHCR), 2014, s. 4-6 och UN High Commissioner For Refugees (UNHCR), 2015, s. 3-6.

²⁸ Arendt, 2016, s. 374.

²⁹ Edwards, 2014, i Edwards och Waas (red.) s. 13-14.

³⁰ UN High Commissioner For Refugees (UNHCR), 2014, s. 12 och UN High Commissioner For Refugees (UNHCR), 2015, s. 5.

³¹ *Ibid.*, s. 5-6, 8.

³² Weis, 1979, s. 97, 116.

stater vars struktur är exkluderande.³³ Stater är på så vis inte den bäst lämpade parten att infria rättigheter, enligt Reilly.³⁴

Även icke-registrering är ett begrepp inom statslöshetsbegreppets semantiska fält. Givet svårigheter med att registrera sig i en stat och erhålla dokument som bevisar kopplingen till staten blir många barn inte registrerade vid födseln. Detta leder till att människor som egentligen bör ha en statsnationalitet inte får den på grund av brist på bevis. Fokus i dokumenten publicerade av UNHCR ligger på procedurrättigheter.³⁵ Enligt Arendt beror detta på den internationella statsordningen, då denna tillåter stater att kodifiera nationella lagar som är exkluderande vilket i sin tur leder till att statslösa inte får sina rättigheter infriade.³⁶

Begreppen flykting och icke-flykting finns också i statslöshetsbegreppets semantiska fält. Statslösa kan vara flyktingar genom att behöva fly från territoriet de befann sig på då de i vissa fall inte erkänns ha statens nationalitet och kan känna sig hotade. Dock behandlas statslösa flyktingar inte som statslösa utan de kan erhålla en rättslig status som flyktingar och skyddas på så vis av flyktingkonventionen, enligt Foster och Lambert.³⁷ Detta tyder på att statslösa behandlas utifrån annan rättslig status då de som statslösa inte får sina rättigheter infriade, menar Gibney och Arendt. Detta innebär att det råder falsk universalism i Reillys mening, då statslösa är exkluderade. För att infria deras rättigheter måste statslösa bli medborgare/erhålla en statsnationalitet eller erhålla flyktingstatus.³⁸

³³ Arendt, 2016, s. 361–363 och Arendt, 1951, s. 267–269, 276, 279, 283.

³⁴ Reilly, 2014, s. 180–183.

³⁵ Edwards, 2014, i Edwards och Waas (red.), s. 41–42. UN High Commissioner For Refugees (UNHCR), 2014, s. 18–21 och UN High Commissioner For Refugees (UNHCR), 2015, s. 5.

³⁶ Arendt, 1951, s. 267–269, 276, 279, 283.

³⁷ Foster och Lambert, 2016, s. 571.

³⁸ Reilly, 2014, s. 180–183.

Förändring över tid i de asymmetriska motbegreppen

Det asymmetriska motbegreppet till begreppet statslöshet under 1952–1954 i rapporterna från International Law Commission är nationalitet. I dokumenten från UNHCR under perioden 2014–2015 är de asymmetriska motbegreppen istället nationalitet och medborgarskap. Detta tyder på att begreppet statslöshet har fått ett nytt meningsinnehåll.³⁹ Nationalitet och medborgarskap används som synonymer i många fall i dokumenten från 2014–2015, vilket kan tolkas som att rättigheten till nationalitet har utökats till att inkludera medborgarskap. Statslösa är rättighetslösa då de måste ha en nationalitet och/eller ett medborgarskap och detta på grund av att fokus ligger på procedurrättigheter och inte det faktiska innehållet, något som också styrks av Edwards.⁴⁰ Detta innebär att paradoxerna gällande den internationella statsordningen samt konceptet mänskliga rättigheter som Arendt tar upp i sin teori fortfarande existerar och exkluderar statslösa.⁴¹

Förändras statslöshetsbegreppets innebörd över tid?

Begreppen stat, rättigheter och skyldigheter används annorlunda i dokumenten från 1952–1954 jämfört med dokumenten från 2014–2015. I rapporterna från 1952–1954 ligger fokus på att staterna ska infria människors rättigheter genom att förändra de nationella lagar som orsakar statslöshet och på så vis reducera antalet statslösa. Fokus låg alltså på preventiva åtgärder. I dokumenten från 2014–2015 ligger fokus på att eliminera framtida statslöshet men också på att förbättra nuvarande statslösas situation. I begreppet statslöshet ingick dock inte statslösa flyktingar eller de facto statslösa, människor vars nationalitet är ineffektiv. Dessa exkluderades också i dokumenten från 1952–1954. Denna exkludering sker fortfarande på grund av att ingen kritisk nytolkning av mänskliga rättigheter har skett. Denna

³⁹ Kurunmäki, 2012, i Bergström & Boréus (red.), s. 184.

⁴⁰ Edwards, 2014, i Edwards och Waas (red.), s. 41–42.

⁴¹ Arendt, 1951, s. 267–269, 276, 279, 283.

förståelse genom applicering av Reillys kosmopolitiska perspektiv och styrks av Foster och Lambert.⁴²

Begreppet berövande av nationalitet har fått en annan term i dokumenten från 2014–2015 då de skriver ”deprivation” istället för ”denationalization”. Jag anger termerna på engelska i brist på bra översättningar. ”Deprivation” i dokumenten från 2014–2015 används i samband med diskriminerande grunder, medan det i dokumenten från 1952–1954 skrivs om berövande av nationalitet i allmänhet. Detta är en förändring som, ur Reillys och Arendts perspektiv, främst kan bero på att kontextbaserat arbete används i större utsträckning än tidigare. Kvinnor och andra utsatta grupper som exempelvis minoriteter är främst utsatta för berövande av nationalitet och detta har specificerats i dokumenten från 2014–2015.⁴³ Den signifikanta skillnaden är att i dokumenten från 1952–1954 behandlas berövande av nationalitet och kvinnors nationalitet separat och utforskas inte i samma utsträckning som i dokumenten från 2014–2015, en slutsats som stämmer med Weis.⁴⁴

Icke-registrering är ett begrepp som inte fanns i statslöshetsbegreppets semantiska fält under 1952–1954, men som tidigare nämnts så finns det i begreppets semantiska fält 2014–2015. Detta innebär att bevis för människors nationalitet genom dokument inkluderas i begreppet statslöshet. Människor måste kunna bevisa att de inte är statslösa eftersom stater har skyldighet att infria rättigheter enbart gentemot människor med statens nationalitet/medborgarskap. Statslösa får alltså inte sina rättigheter infriade på grund av den exkludering som sker i och med den internationella ordningen av stater.⁴⁵

⁴² Reilly, 2014, s. 180–185 och Foster och Lambert, 2016, s. 571, 583.

⁴³ Reilly, 2014, 181, 185 och Arendt, 2016, s. 361–363.

⁴⁴ Extract from the Yearbook of the International Law Commission, 1952, s. 21 och Extract from the Yearbook of the International Law Commission, 1953, s. 5. UN High Commissioner For Refugees (UNHCR), 2014, s. 12–14 och UN High Commissioner For Refugees (UNHCR), 2015, s. 1, 5–6. Weis, 1979, s. 97, 116.

⁴⁵ Arendt, 1951, s. 267–269, 267, 279, 283.

Statslösas mänskliga rättigheter och rättsliga status

Undersökningen har visat att begreppet statslöshet inte behandlas i dokumenten och rapporterna från 1952-1954 och 2014-2015 då fokus ligger på de asymmetriska motbegreppen nationalitet i dokumenten från 1952-1954 och nationalitet/medborgarskap i dokumenten från 2014-2015. Statslösas rättigheter behandlas inte i dokumenten och rapporterna eftersom staters skyldighet att infria rättigheter inte grundas i kontextbaserat arbete och därmed inte tar hänsyn till statslösas brist på koppling till en stat. Detta bidrar till att det inte finns en korresponderande part som har en skyldighet att infria statslösas mänskliga rättigheter.

De facto statslösas rättigheter infrias inte på grund av diskriminerande grunder medan statslösa flyktingar, som benämns enbart i dokumenten från 2014-2015, har anspråk på rättigheter genom den rättsliga statusen flykting. Detta innebär att falsk universalism råder. Begreppet statslöshet innebär alltså nationslös, brist på koppling till en stat, ineffektiv nationalitet, diskriminering, lagstiftad statslöshet förklädd i termer av berövande av nationalitet och detta leder i sin tur till att statslösa är rättighetslösa. Begreppet statslöshets innebörd i dokumenten från 2014-2015 är densamma som ovanstående, förutom att brist på medborgarskap har blivit en del av begreppet.

Eftersom fokus i dokumenten av International Law Commission och UNHCR ligger på procedurrättigheter, att stater ska infria människors rättigheter, och falsk universalism så behandlas inte statslösas rättigheter i de dokumenten i sig, utan enbart genom att de ska få erhålla nationalitet/medborgarskap för att kunna göra anspråk på sina mänskliga rättigheter. Att fokus ligger på nationalitet betraktar jag som problematiskt då detta fokus leder till exkludering.

Denna fixering på nationalitet gör mer skada än nytta. Exkludering av statslösa och därmed bristande infriande av rättigheter är ett exempel på denna skada och innebär att mänskliga rättigheter inte är universella.

Medborgarskap blir avgörande för att få sina rättigheter infriade. Detta har bestått över tid från 1952–1954 till 2014–2015. Det handlar snarare om medborgerliga rättigheter än om mänskliga rättigheter då statslösa exkluderas från de sistnämnda.

Referenser

- Arendt, Hannah, *The Origins of Totalitarianism*, Harcourt, Brace, New York, 1951.
- Arendt, Hannah, *Totalitarismens ursprung*, Daidalos, Göteborg, 2016.
- Bergström, Göran & Boréus, Kristina (red.), *Textens mening och makt: metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*, 3 [utök.] uppl., Studentlitteratur, Lund, 2012.
- Edwards, Alice & Waas, Laura van (red.), *Nationality and Statelessness under International Law*, Cambridge University Press, Cambridge, 2014.
- Edwards, Alice, "The meaning of nationality in international law in an era of human rights", i Alice Edwards och Laura van Waas (red.), *Nationality and Statelessness under International Law*, Cambridge University Press, Cambridge, 2014, 11–43.
- Extract from the Yearbook of the International Law Commission, Report on Nationality, Including Statelessness by Mr. Manley O. Hudson, Special Rapporteur, 1952, vol. II, A/CN.4/50, tillgänglig på:
http://legal.un.org/docs/?path=../ilc/documentation/english/a_cn4_50.pdf&lang=E [hämtad 10 april 2018].
- Extract from the Yearbook of the International Law Commission, Nationality, including Statelessness – Report on the Elimination or Reduction of Statelessness by Roberto Cordova, Special Rapporteur, 1953, vol. II, A/CN.4/64, tillgänglig på:
http://legal.un.org/docs/?path=../ilc/documentation/english/a_cn4_64.pdf&lang=E [hämtad 10 april 2018].
- Extract from the Yearbook of the International Law Commission, Report of the International Law Commission Covering the Work of its Sixth Session, 3 28 July 1954, Official Records of the General Assembly, Ninth Session, Supplement No. 9, 1954, vol. II, A/CN.4/88, tillgänglig på:
http://legal.un.org/docs/?path=../ilc/documentation/english/reports/a_cn4_88.pdf&lang=E [hämtad 10 april 2018].
- Foster, Michelle och Hélène Lambert, "Statelessness as a human rights issue: A concept whose time has come", *International Journal of Refugee Law*, 2016, vol. 28, no. 4, 564–584.
- Gibney, Matthew J., 2014, "Statelessness and citizenship in ethical and political perspective", i Alice Edwards och Laura van Waas (red.), *Nationality and*

- Statelessness under International Law, Cambridge University Press, Cambridge, 2014, 44–63.
- Kurunmäki, Jussi, ”Begreppshistoria”, i Bergström & Boréus (red.), *Textens mening och makt: metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*, Studentlitteratur, Lund, 2012, 177–218.
- Manly, Mark, ”UNHCR’s mandate and activities to address statelessness”, i Alice Edwards och Laura van Waas (red.), *Nationality and Statelessness under International Law*, Cambridge University Press, Cambridge, 2014, 88–115.
- Reilly, Niamh ”Cosmopolitan Feminism and Human Rights”, *Hypatia: A Journal of Feminist Philosophy*, 2007, vol. 22, no. 4, 180–198.
- UN High Commissioner For Refugees (UNHCR), *Global Action Plan to End Statelessness*, 4 November 2014, tillgänglig på:
<http://www.refworld.org/docid/545b47d64.html> [hämtad 10 april 2018].
- UN High Commissioner For Refugees (UNHCR), *Update on statelessness*, 3 June 2015, EC/66/SC/CPR.11, tillgänglig på:
<http://www.refworld.org/docid/560506b1b.html> [hämtad 10 april 2018].
- van Waas, Laura, ”The UN statelessness conventions”, i Alice Edwards och Laura van Waas (red.), *Nationality and Statelessness under International Law*, Cambridge University Press, Cambridge, 2014, 64–87.
- Weis, Paul, *Nationality and Statelessness in International Law*, 2. rev. ed., Sijthoff & Noordhoff, Alphen aan den Rijn, 1979.